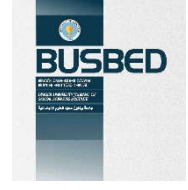

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 10.05.2023
Kabul Tarihi : 20.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295438>

POLİTİK İSTİKRAR VE KİŞİSEL GELİR ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BRICS VE MIST ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Gökçen AYDINBAŞ¹

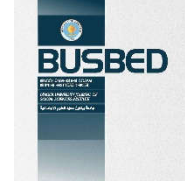
ÖZ

Bu çalışmadaki amaç, MIST ve BRICS ülkelerinde politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına gayrisafi yurt içi hâsıla (KBGSYH) arasındaki ilişkiyi 2002-2021 dönemine ait yıllık veriler bazında incelemektir. Çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem panel veri analizidir. Analiz kapsamında öncelikle değişkenler ve model için yatay kesit bağımlılığı sınanmıştır. Panelin durağanlığının belirlenmesi adına CIPS birim kök testi uygulanmıştır. Değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin tespitinde ise Westerlund (2007) panel eş-bütünleşme testi kullanılmıştır. Son olarak da nedensellik ilişkisinin tespiti adına Dumitrescu & Hurlin (2012) panel nedensellik testi uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları ile değişkenler arası uzun vadede bir eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kanıtlanmıştır. Ayrıca nedensellik analizinin sonuçlarına dayanılarak politik istikrar endeksi, ticari açıklık oranı, istihdam oranı ile kişi başına GSYH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politik İstikrar, Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla, Ticari Açıklık, İstihdam.

¹ Dr., gkcnaydnbs@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9435-5387>

Article Type : Research Article
Date Received : 10.05.2023
Date Accepted : 20.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295438>

THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN POLITICAL STABILITY AND PERSONAL INCOME: THE CASE OF BRICS AND MIST COUNTRIES

Gökçen AYDINBAŞ¹

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between political stability index, trade openness, employment variables and gross domestic product per capita (GDP per capita) in MIST and BRICS countries on the basis of annual data for the period 2002-2021. The econometric method used in the study is panel data analysis. Within the scope of the analysis, firstly, horizontal cross-section dependence is tested for the variables and the model. CIPS unit root test was applied to determine the stationarity of the panel. Westerlund (2007) panel cointegration test was used to determine the long-run relationship between variables. Finally, Dumitrescu & Hurlin (2012) panel causality test was applied to determine the causality relationship. The results of the study prove the existence of a long-run cointegration relationship between the variables. In addition, based on the results of the causality analysis, it is determined that there is a bidirectional causality relationship between the political stability index, trade openness rate, employment rate and GDP per capita.

Keywords: Political Stability, Gross Domestic Product, Trade Openness, Employment.

¹Phd, gkcnaydnbs@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9435-5387>

1. GİRİŞ

Uluslararası politik ekonomi, ekonomi ve politikanın bir bütün olarak değil de birbirinden ayrı bir şekilde değerlendirilmesine bir tepki niteliğinde doğmuştur. Dolayısıyla ekonomi ve politikanın sürekli olarak karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, politik istikrarsızlık bir ülkede iktidardaki politikacıların geleceğe yönelik beklentilerinde belirsizlik yaratarak ekonomi politikalarını etkileyen bir unsur olarak kabul edilmektedir. Politik istikrar ise, iktisadi yatırımlar için güven ortamının sağlanmasıyla yerli ve yabancı sermayedarların ülke ekonomisine katkılarını arttırmakta, insan sermayesinde kaybı azaltmakta ve uzun vadeli, verimli yatırımları ülkeye çekmektedir. Nitekim politik istikrar, ülke ekonomileri için ciddi katkılar sunacak düzeyde son derece önemli bir unsurdur. Bu çalışmanın amacı, MIST (Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye) ile BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkeleri için politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına GSYH arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Panel modeldeki zaman aralığı verilerin eksiksiz bir şekilde derlenebilmesi adına 2002-2021 dönemi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın önemi ve orijinal tarafı, MIST ve BRICS ülkelerinde politik istikrarın neleri sağlayabileceğine yönelik araştırma sorusunun ekonometrik bir analiz ile destelenerek yanıtlanmasıdır. Bu çalışma, yazar tarafından literatürdeki (mevcut) çalışmaları tamamlayıcı ve ileride yapılacak çalışmalara yol gösterici bir nitelikte olması motivasyonu ile hazırlanmıştır.

Çalışmada politika ekonomi ilişkisine vurgu yapılarak politik istikrar/istikrarsızlık ve ilişkili faktörlere yönelik kavramsal çerçeve ile teorik altyapı oluşturulmuştur. Ayrıca politik istikrarı etkileyen faktörlere ilişkin uygulamalı literatür özetlendikten sonra araştırmanın ekonometrik analizi kapsamında veri seti, model ve uygulama kısmı ele alınmıştır. Bu çerçevede ise araştırmanın yöntemi ile birlikte araştırma bulgularına değinilmiştir. Son olarak da bulgulara yönelik değerlendirmelere ve tartışmalara yer verilerek çeşitli politika önerileri sunulmuştur.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonomi disiplininde iki önemli unsur olarak Realist ve Liberal yaklaşımlar çerçevesinde ekonomi ve politika konusunda birbirinden farklı görüşler savunulmaktadır. Bu bağlamda realizm, ekonomiyi politikanın aracı biçiminde kabul ederek devleti merkezine alırken, liberalizm ise politikayı ekonominin aracı olarak nitelendirerek ekonomiyi ön plana çıkarmıştır (Durmuş, 2017). Genel anlamıyla ekonomi, sonsuz insan ihtiyaçlarına karşılık sınırlı kaynakların verimli şekilde kullanımının yollarını arayan bir bilim dalı iken; politika toplumda yaşayan insanlar arası çatışma, kavga, mücadeleyi ifade etmekle birlikte toplumsal bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı ortak iyiliği gerçekleştirmek anlamına gelmektedir (Parasız, 2000, s. 4). Bir başka deyişle politika, toplumdaki aktörler arası çıkar farklılaşmalarının, çatışmalarının bir neticesi olarak güç ve otoritenin kullanımı biçiminde tanımlanmaktadır. Ekonomi ve politika etkileşimleri ise politik ekonomi alanındaki çalışmaların temel odağını oluşturmaktadır. Ekonomik düzenlemede devlete güçlü rol veren Merkantilist yaklaşım ile politik ekonomi kavramı ortaya çıkmıştır. Ekonomi ve politika kavramlarının birlikte kullanımıyla ortaya çıkan “*politik ekonomi (political economy)*” kavramı literatürde ilk defa Aristo tarafından “*devlet giderlerinin karşılanması için vergi konulması*” anlamında kullanılmıştır (Flynn, 1967, s. 5). Sir James Steuart’ın (1767) “*Ekonomi Politiğin İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma*” adlı eseri ise teorik olarak politik ekonomi kavramının kullanıldığı ilk sistematik çalışma olmuştur (Eren, 2022).

Eski Yunancada “*politik ekonomi*” kavramı “*bağımsız şehir devleti*” anlamında politikanın kökü olarak “*polis*” ve “*mal varlığının yönetimi*” ifadesiyle ekonominin kaynağı olarak “*oikonomike*” (oikos ve nomos) kelimelerinden türetilmiştir (Ateş & Gökmen, 2013, s. 48). Nitekim politik ekonomistler; bir taraftan gerçek politik sonuçların hangi faktörler ile açıklanabileceğini sorgulamakta, diğer taraftan iktisatçıların “*ekonomik kalkınma*” analizlerini, sosyal sonuçları ile birlikte açıklamaya gayret etmektedir (Aydınbaş, 2018, s. 24-25). Bu nedenle ekonomik açıdan bir toplumun başarılı olabilmesi için ekonomik ve politik yapının bir arada incelenmesi gerekmektedir. Günümüzde politik ekonomi, ekonomik ve politik anlamda refah sağlama hedefinde olan ülkelerde bir bilim haline gelmiştir. Ancak toplumsal refahı artırarak politik istikrarı sağlama düşüncesi çok eski zamanlardan beri insanların zihnini meşgul eden bir durum olmuştur (Şimşek, 2015, s. 41-42). Politik istikrarsızlık, politik alanda oluşan kararsızlık, belirsizlik, yapısal koşullarda değişkenlik olarak ifade edilebilmektedir. Alesina ve Perotti (1993) ise politik istikrarsızlığı, anayasal olan veya olmayan hükümet değişiklikleri ile sosyal huzursuzluk ve siyasi şiddet alt başlıklarıyla ele almaktadır. Bir başka deyişle politik istikrarsızlık, özel karar birimleri ile karar alma sürecinde politika yapımcılarının hâlihazırdaki bilgi setini azaltıcı ve zaman ufkunu daraltıcı bir kısıt anlamına gelmektedir (Cangir, 2012, s. 62). Nitekim politik istikrarsızlığın ölçümü de mümkündür. Şöyle ki, politik istikrarsızlık iki yöntem ile ölçülmektedir. Birinci ölçüm yöntemi, “*Sosyopolitik İstikrarsızlık Yaklaşımı (SPI)*” olarak nitelendirilmekte ve politik gösteriler, protestolar, isyanlar, suikast girişimleri ve benzeri süreçleri tanımlayan bir dizi göstergenin bir araya getirilmesiyle elde edilen bir endeks ile ölçülmektedir. İkinci ölçüm yöntemi ise, hükümetlerin devrilme sıklığına dayalı olarak gerçekleştirilen “*Yönetimsel Devir Hızı Yaklaşımı*”dır (Kalay & Çetin, 2016).

Politik istikrar en temel ifadeyle “*bir siyasal sistemin kurumlarının ani bir değişime maruz kalmaksızın varlığını devam ettirebilmesi*”dir (Tosun & Tosun, 1999, s. 14). Ekonomik istikrar için gerekli bir koşul olarak politik istikrar, toplumdan aldığı yetki çerçevesinde politik iktidarın yasal düzenlemeler yapması, ülke yönetimini istikrarlı bir şekilde yürütmesi ve yaptığı işlerde halk tarafından desteklenmesidir (Eğilmez, 2014). Dolayısıyla politik istikrarın sağlanması için güçlü kurumsal yapıların varlığı son derece önemlidir. Güçlü hukuki ve politik yapı ile birlikte demokrasi ve ekonomik özgürlük de politik istikrarın sağlanabilmesi için gerekli temel göstergelerdir. Politik istikrarsızlığın ve dolayısıyla büyümenin yavaşlamasının sebeplerini ise; askeri darbe, ekonomik ve finansal krizler, etnik bölünme, iç savaş (çatışma), rejim değişimi, meşru ve gayrimeşru yollarla sıklıkla gerçekleşen hükümet değişiklikleri, politik suikastler, protestolar, siyasi kutuplaşma, terör, toplumsal şiddet olayları, yolsuzluk ve benzeri durumlar biçiminde sıralamak mümkündür. Ramadhan vd. (2016)’e göre bu durumda yatırımların teşvik edilmesi ve büyüme açısından sağlıklı bir atmosfer bulunmamaktadır. Corovei ve Socol (2019) ise yabancı sermayenin savaşın, toplumsal çatışmanın olduğu ülkeleri tercih etmediği ve söz konusu ülkelerde ekonomik büyümenin olumsuz yönde etkileneceğini ifade etmiştir.

Politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini daha detaylı ele almak gerekirse, bu etkinin bazı önemli kanallar vasıtasıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu kanallardan ilki üretim ve yatırımda ikincisi ise kamu bütçesi ve borçlarında ortaya çıkmaktadır (Karahana & Karagöl, 2014, s. 2). Politik istikrarsızlığın iktisadi büyümeye tesir ettiği bir başka kanal da sermaye girişi ve çıkışı ile ilgilidir. Politik istikrarsızlık, finansal-mali sermayenin yurt içine girişini engellemeyi yanı sıra yurt dışına çıkışına da sebep olmaktadır (Lensink vd., 2000, s. 87). Politik istikrarsızlığın bulunduğu ülkelerde iktidar sahipleri geleceğe ilişkin kaygılarından dolayı uzun vadeli, verimli yatırımlar değil de kısa vadeli ve verimsiz yatırımlar yapmakta ve bu şekilde de iktidar yarısını kazanmayı amaçlamaktadır. Neticede bu durum ülkenin ekonomik gelişimini engellemektedir. Ayrıca politik istikrarsızlık ile meydana gelen belirsizlik hali, politikacıların seçim dönemlerinde yeniden iktidara gelebilmek adına “*seçim ekonomisi*” olarak bilinen iktisat politikalarını uygulamaları için de bir sebeptir. Seçim dönemlerinde uygulanan söz konusu iktisat politikalarının finansmanı genellikle vergilerden karşılanmakta ve/veya borçlanma ile sağlanmaktadır. Bu nedenle seçim sonuçlarını etkilemek/değiştirmek için uygulanan politikalar, yapılan harcamalar, ülke ekonomisi üzerine yeni bir yük doğurmaktadır (Kuşat & Dolmacı, 2011). Politik istikrarsızlık hali yalnızca politikacıları etkilememekte, aynı zamanda piyasadaki öteki aktörleri de olumsuz etkileyerek öngörülül davranmalarına engel olmaktadır. Bu durum da yatırımcıların risk almaktan kaçınmalarına yol açmaktadır. Politik istikrarsızlık ile beraberinde getirdiği belirsizlik halinde risk almaktan kaçınan yerli yatırımcılar, ya yatırım kararlarını erteleyebilmekte ya da yurt dışında yatırım yapma alternatifine yönelerek ekonomiden çekilebilmektedir. Benzer şekilde belirsizlik dönemlerinde güvenilirlik arayışı içindeki yabancı yatırımcılar ise söz konusu ekonomiyi terk edebilir ya da tercih etmekten kaçınabilir hale gelmektedir (Karahana & Karagöl, 2014, s. 2). Böylece ekonomideki işlem maliyetleri artmakta, iktisadi etkinlik azalmakta ve potansiyelinden düşük bir büyüme gerçekleşmektedir (Yalçınkaya & Kaya, 2017, s. 280-281). Politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki bir diğer etkisi ise beyin göçü veya beşeri sermaye göçü yoluyla gerçekleşmektedir. Politik istikrarsızlık durumunda beşeri sermaye, yurt dışına kaçışı tercih edilmektedir. Beşeri sermayenin politik istikrarsızlık yaşanan ülkelere istikrarın var olduğu ülkelere doğru geçmesi, istikrarsızlığın yaşandığı ülkelerde iktisadi büyümenin potansiyeli altına düşmesine yol açmakla birlikte ülkeler arası kaynak transferini de meydana getirmektedir (Şanlısoy, 2020, s. 85-114). Aşağıda politik istikrarı (istikrarsızlığı) etkileyen çeşitli ekonomik faktörler değerlendirilmiş olup bu doğrultuda açıklamalar yapılmıştır.

Politik istikrarsızlık durumunda meydana gelen geleceğe ilişkin enflasyonist belirsizlik ve enflasyona yönelik beklentilerin artması, borçların vadesini kısaltmakla birlikte borçlanmanın maliyetini arttırmaktadır. Bu süreç ise maliyet enflasyonuna yol açarak enflasyon oranlarını artırmaktadır. Yurt içindeki yüksek faizden faydalanmak için gelen yabancı sermaye politik istikrarsızlığın yaşanmasıyla yurt dışına kaçmakta, bu durum da ekonomideki istikrarsızlığın ve enflasyon oranlarının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Bir ülkede politik istikrarsızlığın yaşanması halinde özellikle kalifiye işgücünde yurt dışına göç hızlanmaktadır. Bu nedenle politik istikrarsızlık, şiddetin varlığı yurt dışına doğru beyin göçünü teşvik etmekte, bu durumda özellikle gelişme sürecindeki ülkelerde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Kaya, 2003). İstihdam veya işsizlik bir taraftan politik istikrarsızlıktan etkilenmekte öte taraftan da politik istikrarsızlığı etkilemektedir. Özellikle işsizliğin arttığı zamanlarda toplumsal huzursuzluk, yani sosyo-politik istikrarsızlık da artmaktadır. İşsizliğin yaygın ve sürekli olması hâlihazırda iktisadi ve siyasi düzene güveni sarsmaktadır. Sonuç olarak böyle bir ortamda anarşi, terör ve ayaklanmalar, bir başka deyişle politik istikrarsızlık da artabilmektedir. Politik istikrarsızlık ülkenin kurumsal yapısını zayıflatarak dış piyasalardaki rekabet gücünü düşürmekte ve bu durum da cari işlemler bilançosunu olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü politik istikrarsızlık ile yerli paranın değer kaybetmesi, artan ekonomik istikrarsızlıklar karşısında alınan istikrar tedbirleri kapsamında uygulanan talebi kısımaya yönelik iktisat politikaları, devalüasyon neticesinde de ithalat azalırken ihracat artmaktadır. Bu durum cari işlemler dengesi açıklarının azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca politik istikrarsızlık ile birlikte meydana gelen yabancı sermaye kaçışı, ödemeler bilançosunu da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etki ülkede yaşanan ekonomik problemlerin büyümesine ve krizlerin yaşanmasına da yol açabilmektedir. Nitekim politik istikrarsızlık ile birlikte meydana gelen sorunlar ekonomik

gelişme düzeyini olumsuz etkileyerek kamu gelirlerinde bir düşüşe sebep olmaktadır. Özellikle düşük büyüme düzeyi, kamu harcamalarının finansmanı azaltmakla birlikte bütçe açıklarını ve bununla paralel olarak kamu borçlanmalarını artırmaktadır (Şanlısoy, 2010).

Çalışmanın konusunu teşkil eden göstergenin “*politik istikrarsızlık endeksi*”, bir ülkedeki siyasi istikrarsızlık düzeyi ile siyasi kargaşa olasılığını değerlendiren bir ölçümdür. Dolayısıyla söz konusu endeks; politik şiddet, hükümet etkinliği, yolsuzluk, hukukun üstünlüğü, sosyal huzursuzluk ve benzeri faktörler de dâhil olmak üzere bir ülkenin siyasi istikrarsızlığa karşı kırılganlığının bir göstergesi niteliğindedir. Bu endeks 0 ila 10 arasında bir ölçekte puanlanmakta ve yüksek değerler daha yüksek politik istikrarsızlık seviyelerini temsil etmektedir. Daha yüksek bir puan, ülkede siyasi kriz ve huzursuzluk olasılığının daha yüksek olduğunu gösterirken, daha düşük bir puan göreceli istikrara işaret etmektedir. Çeşitli kuruluşlar ve düşünce kuruluşları politik istikrarsızlık endeksini hazırlamakta ve güncellemektedir. Bu endeksi puanlayan önemli kuruluşlardan biri Dünya Bankası’dır. Economist Intelligence Unit (EIU), International Country Risk Guide (ICRG), Fund for Peace (FFP) ve benzeri diğer kuruluşlar da her biri politik istikrarsızlığı puanlamak adına kendi yöntem ve kriterlerine sahip benzer endeksler üretebilmektedir. Bu kuruluşlar değerlendirmelerini geliştirmek amacıyla genellikle anketler, istatistikî veriler, uzman görüşleri ile nitel analizler de dâhil olmak üzere çeşitli veri kaynaklarını kullanmaktadır.

Tablo 1.

MIST ve BRICS Ülkeleri Politik İstikrar Durumu, 2021

Ülke	Politik İstikrar, 2021	Küresel Sıralamadaki Yeri
Güney Kore	0.66	59
Çin	-0.48	133
Brezilya	-0.49	134
Endonezya	-0.51	136
Hindistan	-0.62	143
Meksika	-0.64	145
Rusya	-0.65	146
Güney Afrika	-0.71	151
Türkiye	-1.1	169

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 1’de MIST (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye) ve BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) için politik istikrar endeksi değerleri karşılaştırılmıştır. Politik istikrar endeksi (-2.5 zayıf; 2.5 güçlü) ülke sıralamalarına bakıldığında, 194 ülke bazında 2021 yılı ortalamasının -0.07 puan olduğu belirtilmektedir (The Global Economy, 2021).

Meksika: Meksika zaman zaman şiddet, uyuşturucu, yolsuzluk ve siyasi gerilimlerle ilgili bazı sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bununla birlikte, genel olarak diğer bazı ülkelere nazaran politik açıdan daha istikrarlı kabul edilmektedir. *Endonezya:* Endonezya 1990’ların sonundaki demokratik geçiş sürecinden itibaren politik istikrar bağlamında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak hala yolsuzluk ve sosyal eşitsizlik gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. *Güney Kore:* Güney Kore politik istikrarı ve olgun demokrasisi ile tanınmaktadır. Ancak bazı dönemlerde siyasi protestolar ile karşılaşmakta ve Kuzey Kore ile gerginlikler yaşamaktadır. *Türkiye:* Son yıllarda Türkiye, darbe girişimi, terör olayları, siyasi baskılar ve benzeri sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunlar ülkede politik istikrarsızlık ortamı yaratmaktadır.

Brezilya: Brezilya yolsuzluk skandalları, iktisadi zorluklar ve sosyal huzursuzluk sebebiyle politik istikrarsızlıklar ile karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte, ülkenin uzun bir demokratik yönetim geçmişine ve nispeten istikrarlı bir politik sisteme sahip olduğunu belirtmek mümkündür. *Rusya:* Rusya, sınırlı politik özgürlükler ve insan hakları endişeleri gibi konularda eleştirilere maruz kalmıştır. Bu ülke, zaman zaman komşu ülkeler ile politik gerilimler yaşamaktadır. Bu bakımdan çeşitli protestolar ile karşılaşmaktadır. *Hindistan:* Dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan, genel anlamda istikrarlı bir politik sisteme sahiptir. Ancak bölgesel çatışmalar, sosyal eşitsizlik ve dini gerilimlere ilişkin zorluklar ile karşı karşıyadır. *Çin:* Çin’in politik sisteminde, esasında tek parti yönetiminden dolayı istikrarlı bir ortam mevcuttur. Ancak ülke, sınırlı politik özgürlükler ve insan hakları konularında eleştirilere maruz kalmaktadır. *Güney Afrika:* Güney Afrika politik istikrar geçmişine sahip olmasına rağmen yolsuzluk, sosyal eşitsizlik ve zaman zaman yaşanan politik gerilimlere ilişkin zorluklarla karşılaşmaktadır.

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Ülkede terör eylemleri, seçimlerin ve grevlerin sıklığı gibi durumlar politik istikrarsızlığı arttırmakta ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim ülkelerde belirsizliğe yol açarak politik istikrarsızlık, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, teknolojik hamleler, yatırımlar gibi artı değer katan iktisadi kararlar üzerinde caydırıcı bir şekilde tesir etmektedir (Erdoğan & Akalın, 2022, s. 2). Bir başka deyişle politik istikrarsızlık ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik ve risk ortamı, iktisadi aktörlerin, birimlerin bir taraftan gelecek ufku sınırlarken; diğer taraftan

beklentilerini etkileyerek ekonomik değişkenler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle politik istikrar makro ve mikro ekonomik boyutlarıyla etki yaratmaktadır (Şanlısoy, 2020, s. 86-87). Politik istikrarın, ülkelerin ekonomilerini nasıl ve hangi düzeyde etkilediğine ilişkin günümüze dek pek çok uluslararası akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ulaştığı ortak kanı, politik istikrarsızlığın belirsizliği artırdığı ve üretim, istihdam, yatırım gibi ekonomik karar alma süreçlerini sekteye uğrattığı şeklindedir (Karahan & Karagöl, 2014). Tablo 2’de politik istikrar ile ilişkili faktörler üzerine literatürde yer alan ulusal ve uluslararası uygulamalı çalışmalar kronolojik sıralamaya göre incelenmiştir.

Tablo 2.

Politik İstikrar ve İlişkilendirilen Faktörler Üzerine Uygulamalı Literatür İncelemesi

Yazar (lar)	Yöntem	Periyot	Bulgu (lar)
		Ülke/Ülke Grubu	
Tosun vd. (2008)	Faktör analizi	1987-2003, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri	Çalışmada; politik risk ile makroekonomik performans arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Arslan (2011)	Johansen Eş Bütünleşme Analizi	1987-2007, Türkiye	Çalışmada; politik istikrarsızlık ile ekonomik performans arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Demirgil (2011)	Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) ve EGARCH Modelleri	1970-2006, Türkiye	Çalışmada, politik istikrarsızlığın iktisadi büyüme üzerinde negatif ve enflasyon üzerinde pozitif etkisi bulunurken, döviz kurları üzerindeki etkisinin ise çok güçlü olmadığı tespit edilmiştir.
Gür & Akbulut (2012)	Panel Veri Analizi	1986-2003, Gelişmekte olan Ülkeler (19)	Çalışmada, politik istikrar ile iktisadi büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.
Kalay & Çetin (2016)	Granger Nedensellik Testi	2000-2011, Afrika Ülkeleri (52)	Çalışmada, iktisadi büyümeden politik istikrarsızlığa tek yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Balan (2016)	Vektör Otoregresif (VAR) Analizi	1986-2013, Türkiye	Çalışmada; politik istikrarın devlet harcamalarında gerçekleşen değişimin %8’ini; devlet harcamalarının ise politik istikrarda gerçekleşen değişimin %13’ünü açıkladığı belirlenmiştir.
Yalçınkaya & Kaya (2017)	Panel Veri Analizi	1996-2015, G-12 ve G-8 Grupları	Çalışmada G-12 ve G-8 grupları bazında politik istikrar endeksi ile iktisadi büyüme arasında iki yönde bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Alper (2018)	Panel Veri Analizi	1996-2016, BRICS-T	Çalışmada, gelişme sürecindeki ülkelerde politik istikrarın iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.
Diken vd. (2018)	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modelleri (ARDL) Yöntemi	2002- 2016, Türkiye	Çalışmada, uzun vadede politik istikrar ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki olduğu saptanırken, kısa dönemde ise bu ilişkiye istatistikî anlamda ulaşılamamıştır.
Özek (2019)	Panel Nedensellik Testi	2002-2017, Avrupa Birliği Üyesi 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Geçiş Ekonomisinde (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovenya, Slovakya)	Çalışmada, Estonya ve Bulgaristan ekonomilerinde ticari açıklık oranından politik istikrara; Polonya ve Litvanya ekonomilerinde tüketici fiyat endeksinden politik istikrara; Estonya, Letonya ve Slovenya’da ise işsizlik oranından politik istikrara anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Biçen (2020)	Panel Görünürde İlişkisiz Regresyon Yöntemi	2002-2017, Brezilya, Çin, Güney Afrika, Hindistan, Rusya ve Türkiye	Çalışmada, politik istikrarın gerekli olmasına rağmen iktisadi büyümede yeterli bir faktör olmadığı kanıtlanmıştır.
Şanlısoy (2020)	Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testler	1987-2015, Türkiye	Çalışmada, politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. ≡
Erdoğan & Akalın (2022)	Zaman Serisi Analizi Yöntemi	1984-2017, Türkiye	Çalışmada, politik istikrar, yatırım ve tüketim harcamaları, ekonomik büyümeyi pozitif, kamu tüketim harcamalarını ise negatif etkilediği saptanmıştır.

ULUSLARARASI LİTERATÜR	Alesina & Perotti (1993)	Sağlam Regresyon Teknikleri	1960-1985, 71 Ülke	Çalışmada gelir dağılımı adaletsizliğinin politik istikrarsızlığı artırdığı, geniş bir orta sınıfın oluşturulmasıyla da istikrarın güçlendiği belirtilmiştir.
	Alesina vd. (1996)	OLS ve GLS Yöntemleri	1950-1982, 113 Ülke	Çalışmada politik istikrarsızlığın iktisadi büyüme üzerinde negatif yönlü bir etki bıraktığı belirlenmiştir.
	Gyimah-Brempong & Traynor (1999)	Eşanlı Denklemler Yöntemi ve Dinamik Panel Veri Yöntemi	1975-1988, Sahraaltı Afrika Ülkeleri (39)	Çalışmada; politik istikrarsızlık ile iktisadi büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur.
	Asteriou & Price (2003)	GARCH-M	1961-1997, İngiltere	Çalışmada, politik istikrarsızlık ile iktisadi büyüme arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır.
	Fosu (2001)	Regresyon Analizi	1960-1986, Sahraaltı Afrika Ülkeleri (31)	Çalışmada, politik istikrarsızlık ile iktisadi büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
	Fielding (2003)	Johansen Eş Bütünleşme Analizi	1987-1998, İsrail	Çalışmada, politik istikrarsızlığın yatırımlara negatif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.
	Jong-A-Pin (2006)	Panel Veri Analizi	1984-2003, 98 Ülke	Çalışmada, politik istikrarsızlığın iktisadi büyümeye negatif etkisi olduğu saptanmıştır.
	Ren vd. (2012)	Panel ARDL Yöntemi	1984-2009, MENA Ülkeleri (14)	Çalışmada, uzun dönemde politik istikrar ile iktisadi gelişme arasında negatif; kısa dönemde ise pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.
	Aisen & Veiga (2013)	Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) Analiz Yöntemi	1960-2004, 169 Ülke	Çalışmada, politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
	Khan & Akbar (2013)	Havuzlanmış EKK, Sabit ve Rassal Etkiler Modelleri	1986-2009, 94 Ülke	Çalışmada, politik risk ile doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.
	Tang & Abosedra (2014)	GMM Analiz Yöntemi	2001-2009, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri	Çalışmada, politik istikrarsızlığın iktisadi büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir.
	Adika (2020)	Sistem GMM-Panel OLS Yöntemi	1996-2017, 33 Ülke	Çalışmada, politik istikrarsızlık ile iktisadi büyümenin ilişkili olduğu belirlenmiştir.
	Azam (2021)	Panel ARDL Yöntemi	2002Q1-2018Q4, 14 Ülke	Çalışmada, politik istikrarsızlığın iktisadi büyüme ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Literatürdeki uygulamalı çalışmalarla da desteklenen sonuçları özetlemek gerekirse; politik istikrarsızlık ile iktisadi büyüme arasında bir etkileşimin olduğu belirtilmiştir. Çalışmalardan bazılarında iktisadi büyümeden politik istikrarsızlığa doğru, bazılarında ise politik istikrarsızlıktan iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Literatürdeki uygulamalı çalışmalarda iktisadi büyüme değişkeninden başka politik istikrarsızlık ile ilişkilendirilen faktörlerden bazıları ise doğrudan yabancı yatırımlar, ticari açıklık, kamu tüketim harcamaları, devlet harcamaları olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise MIST ve BRICS ülkeleri için politik istikrar endeksi, ticari açıklık ve istihdam değişkenleri ile kişi başına GSYH arasındaki ilişki 2002-2021 dönem bazında yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem, panel veri analizidir. Çalışma kapsamında seçilen MIST ve BRICS ülkelerinin ortak noktası, yeni sanayileşen güçlü ekonomiler olmalarıdır. BRICS ülkeleri aralarında sanayi ve ticaret ilişkisini güçlendirilmek için, MIST ülkeleri ise hızlı büyüme değerleri ile endüstrileşme çabalarından dolayı geleceğin önemli endüstrileşen ülkeleri olarak bir araya gelmiştir. Sonuç olarak çalışma, değişkenleri ve modelleri ile seçilen dönem ve ülkeler bakımından literatürü tamamlayıcı ve ileride yapılacak çalışmalara yol gösterici bir nitelik kazanmaktadır. Bu durum da çalışmanın önemini ve orijinal tarafını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla MIST ve BRICS ülkelerinde politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına GSYH arasındaki ilişkinin incelenmesi, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir iktisadi büyümeyi sağlayan unsurlara ilişkin fikir vererek literatüre katkıda bulunabilecektir. Bununla birlikte politik istikrarın iktisadi büyümeyi nasıl etkilediğinin anlaşılması, politika yapıcıların politik istikrar ve iktisadi büyümeyi eş zamanlı olarak teşvik eden stratejiler tasarlamasına yardımcı olabilecektir. Ayrıca bu çalışma, politik istikrarsızlık yaşayan ancak iktisadi büyüme potansiyeline sahip ülkelerin nasıl destekleneceği hususunda politika yapıcılara ve uluslararası kuruluşlara rehberlik edebilecek ve böylece küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunulabilecektir.

2. EKONOMETRİK ANALİZ

2.1. Araştırmanın Modeli ve Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde, MIST ve BRICS ülkelerinde politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına GSYH arasındaki ilişki Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi ile sınanmıştır. Bu çalışmada politik istikrar ile kişi başına GSYH ilişkisi incelenirken kontrol değişkenler olarak modele istihdam oranı ve ticari açıklık oranı dâhil edilmiştir. Modeldeki kontrol değişkenlerden biri olan istihdam oranındaki yükseliş genellikle kişi başına GSYH'yi artırabilir ve dolayısıyla politik istikrar ile olan ilişkiye de etki edebilir. Bir diğer kontrol değişken olan ticari açıklıktaki değişme de kişi başına GSYH'yi etkileyebilir ve politik istikrar ile ilişki içerisinde olabilir. Nitekim ilgili çalışmada bu kontrol değişkenlerin kullanılmasının nedeni, politik istikrar ve kişi başına GSYH arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkıda bulunulabileceği düşüncesidir.

Öncelikle analizde yer verilen değişkenler ve model için yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan CD_{LM} (1980) testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuç doğrultusunda panelin durağanlığının sınanmasında CIPS birim kök testi kullanılmıştır. Panel birim kök testinin akabinde nedensellik analizine geçilmeden öncelikle, eğitim katsayılarının her bir ülke için homojen ya da heterojenlik durumu, Pesaran ve Yamagata (2008)'nin delta testleri vasıtasıyla incelenmiştir. Seriler arası uzun dönem ilişkisi, Westerlund (2007) panel eş-bütünleşme testi ile sınanmıştır.

Belirlenen ülkeler/ülke grupları için politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına GSYH arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmanın modeli aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$GDPC_{it} = \beta_0 + \beta_1 EMP_{it} + \beta_2 TRD_{it} + \beta_3 PS_{it} + e_{it} \quad (1)$$

Bu modelde; birim (ülke) “i”; zaman (yıl) “t”; katsayı “ β ”; sabit terim “ α ”; hata terimi “ ε ” ile gösterilmektedir.

Tablo 3.
Değişkenler, Açıklamaları ve Kaynakları

Değişkenler	Sembol	Değişken Türü	Gözlem Aralığı	Verilerin Alındığı Kaynak
Kişi Başına GSYH	GDPC	Bağımlı Değişken	2002-2021	Dünya Bankası (World Bank-WB)
15 Yaş Üstü Nüfus İstihdamı (Toplam %)	EMP	Kontrol Değişken		Dünya Bankası (World Bank-WB)
Ticari Açıklık	TRD	Kontrol Değişken		Dünya Bankası (World Bank-WB)
Politik İstikrar	PS	Bağımsız Değişken		Dünya Yönetişim Göstergeleri (The Worldwide Governance Indicators-WGI)

Tablo 3'te modele dâhil edilen değişkenlere, açıklamalarına ve kaynaklarına yer verilmiştir. Modelde 2002-2021 dönemi için yıllık veriler kullanılmış olup PS; politik istikrar endeksi, GDPC; kişi başına GSYH (\$-sabit), EMP; istihdam oranı, TRD; ticari açıklık biçiminde ifade edilmektedir. Kullanılan veriler WB ve WGI istatistiksel veri tabanından alınmıştır. Ekonometrik testler için Eviews 12 ve Stata 16 paket programları kullanılmıştır.

Tablo 4.
Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
GDPC	160	87.406	72.367	46.844	33.920
EMP	160	57.080	7.388	41.154	72.507
TRD	160	51.985	16.896	22.105	85.566
PS	160	-.6107	.5571	2.0953	.6625

Kaynak: Yazar tarafından Stata 16 paket programı ile hesaplanmıştır.

Çalışmanın tanımlayıcı istatistikleri Tablo 4'te incelenmiştir. Tabloda istatistiklere ilişkin gözlem, ortalama ve standart sapma, minimum ve maksimum değerlerini raporlamaktadır.

Tablo 5.
Korelasyon Matrisi

	GDP	EMP	TRD	PS
GDPC	1.000			
EMP	0.107	1.000		
TRD	0.528	0.076	1.000	
PS	0.602	0.423	0.194	1.000

Tablo 5’te değişkenlerin her biri için korelasyon matrisi incelenmiştir.

2.2. Araştırma Yöntemi ve Bulguları

Panel veri analizi kapsamında ilk olarak paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin birbirine bağımlılık durumunun incelenmesi gerekmektedir. Yatay kesit birimlerin birbirinden bağımsız olduğu varsayımı altında, “birinci nesil testler” olarak adlandırılan panel birim kök testleri kurgulanırken, yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olmadığı varsayımı altında ise “ikinci nesil testleri” olarak nitelendirilen panel birim kök testleri kurgulanmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı, bir ülkede meydana gelen iktisadi şokun öteki ülkeleri etkileyip etkilemediğinin belirlenmesine imkân tanımaktadır (Alper & Oransay, 2015, s. 79). Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması, analiz sonuçlarının sapmalı (yanıltıcı) ve tutarsız olmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle hem her bir değişken hem de her bir model için yatay kesit bağımlılığının ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. Panel veri analizleri çerçevesinde yatay kesit bağımlılığının sınanmasında kullanılacak çeşitli tezler bulunmaktadır. Bu çalışmada ise yatay kesit bağımlılığı $T > N$ olmasından ötürü Breusch-Pagan CD_{LM} (1980) testi uygulanmıştır. Testin sıfır hipotezi “ H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.”, alternatif hipotezi ise “ H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.” olarak kurgulanmıştır.

H_0 hipotezi 0.05’ten küçük ise reddedilmekte ve böylece yatay kesit bağımlılığının varlığı kanıtlanmaktadır. Bu durumda ikinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Aksi durumda ise, yatay kesit bağımlılığı bulunmama, böylece birinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Tablo 6’da yatay kesit bağımlılık test sonuçlarına yer verilmiştir:

Tablo 6.

Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Test	Her Bir Değişken ve Model için Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları	
	Breusch-Pagan (1980) CD_{LM}	
<i>Değişkenler ve Model</i>	<i>İstatistik</i>	<i>P-Değeri</i>
GDPC	286.841***	0.0000
EMP	177.205***	0.0000
TRD	151.378***	0.0000
PS	116.276***	0.0000
MODEL: GDPC=F (EMP, TRD, PS)	153.679***	0.0000

Kaynak: Yazar tarafından Eviews 12 paket programı ile hesaplanmıştır.

Tablo 6’ya göre, gerek değişkenler gerekse model için H_0 hipotezi reddedilmekte ve böylece yatay kesit bağımlılığı kanıtlanmaktadır.

Panel veri analiz yönteminde, serilerin durağanlık şartını sağlayıp sağlamadığı yapılan tahminlerin güvenilirliği noktasında son derece önemlidir. Serilerin durağanlık durumu, güçlü bir şekilde serinin niteliğini ve tutumunu etkilemektedir. Regresyon modelindeki değişkenler, durağanlık niteliğini taşımaması, asimtotik analiz açısından geçerli standart varsayımları geçersiz kılmakta ve tahmin sonuçları ise sapmalı (yanıltıcı) olmaktadır. Nitekim çalışmanın analiz kısmının devamında, yatay kesit bağımlılık test sonuçlarından yola çıkılarak serilerin birim kök taşıyıp taşımadıkları, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CIPS istatistiği ile araştırılmıştır (Kılıç vd., 2014, s. 123-124). Testin hipotezleri “ H_0 : Seride birim kök vardır.” ve H_1 : Seride birim kök yoktur.” şeklindedir.

Tablo 7.

CIPS Birim Kök Test Sonuçları

CIPS İstatistiği	Kritik Değerler			
Değişkenler	Seviye	Fark		
GDPC	-0.842	-2.491	1%	-2.600
EMP	-1.093	-3.110		
TRD	-0.875	-3.196	5%	-2.340
PS	-1.524	-4.288	10%	-2.210

Kaynak: Yazar tarafından Stata 16 paket programı ile hesaplanmıştır.

Tablo 7’de yer verilen CIPS Panel birim kök testi sonuçlarına bakıldığında, GDPC, EMP, TRD ve PS değişkenleri I(1)’de yani birinci fark alındığında durağan olmuştur. Bu sonuca göre Westerlund (2007) eş-bütünleşme testinin çalışmanın devamı için uygun olacağı kanısına varılmıştır.

Tablo 8.
Homojenlik Test Sonuçları

Test istatistiği	MODEL	
	t-istatistik	P-Değeri
<i>Delta_tilde</i>	8.000***	0.000
<i>Delta_tilde_adj</i>	9.238***	0.000

Tablo 8’de Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testine yer verilmiştir. Tablo 8’deki sonuçlara göre model için H_0 hipotezi reddedilerek H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda, her bir ülke için eğitim katsayılarının heterojen olduğu kanıtlanmıştır.

Tablo 9.
Westerlund (2007) Panel Eş-bütünleşme Test Sonuçları

Sabit			
İstatistik	Değer	Z-Değeri	P-Değeri
Gt	-1.900	-1.000	0.001***
Ga	-4.399	-2.641	0.006***
Pt	-2.646	-2.636	0.009***
Pa	-3.660	-1.639	0.004***
Sabit + Trend			
İstatistik	Değer	Z-Değeri	P-Değeri
Gt	-2.098	-1.968	0.006***
Ga	-2.075	-4.735	0.000***
Pt	-1.400	-5.916	0.000***
Pa	-2.001	-3.776	0.000***

Tablo 9’da Westerlund (2007) panel eş-bütünleşme test sonuçlarına yer verilmiştir. Bu tabloya göre kısa dönem ağırlıklandırılmış ortalama Ga ve Gt testlerine, panele bağlı olan test istatistikleri ise Pa ve Pt testlerine dayandırılmaktadır. Bu tablodaki değerler eş-bütünleşme ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında, uzun dönemde BRICS ve MIST ülkeleri için politik istikrar endeksi, ticari açıklık, istihdam değişkenleri ve kişi başına GSYH arasında bir ilişkinin söz konusu olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 10.
Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Sonuçları

H_0 Hipotez	W İstatistik	Z-bar İstatistik	P-Değeri
EMP, GDP’nin Nedenseli Değildir.	7.462	5.076	0.000***
GDP, EMP’nin Nedenseli Değildir.	4.210	1.838	0.066*
PS, GDP’nin Nedenseli Değildir.	2.618	2.254	0.004***
GDP, PS’nin Nedenseli Değildir.	2.311	0.051	0.007***
TRD, GDP’nin Nedenseli Değildir.	2.900	0.534	0.008***
GDP, TRD’in Nedenseli Değildir.	4.683	2.310	0.002***
PS, EMP’nin Nedenseli Değildir.	5.956	3.577	0.000***
TRD, EMP’nin Nedenseli Değildir.	5.232	2.855	0.004***
EMP, TRD’in Nedenseli Değildir.	6.905	4.522	0.000***
TRD, PS’nin Nedenseli Değildir.	3.563	1.195	0.005***
PS, TRD’in Nedenseli Değildir.	2.987	0.620	0.007***

Kaynak: Eviews 12 vasıtasıyla yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not:***,**,* sırasıyla, %1,%5,%10 düzeyi için anlamlılığı ifade etmektedir.

Panel veri analizi kapsamında Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi ile zaman boyutunun kesit boyutundan büyük ya da küçük olma durumu fark etmeksizin etkin sonuçlar elde edilmektedir. Çalışmanın amacına uygun şekilde seriler arası nedensellik ilişkisinin mevcudiyetinin sınanmasında, Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilmiş olduğu yöntem uygulanmıştır. Bu yöntemin avantajlı tarafları; paneli teşkil eden ülkeler arası gerek yatay kesit bağımlılığını gerekse heterojenliği dikkate alabilmesi; zaman boyutu, yatay kesit boyutundan (N) büyük veya küçük olduğunda uygulanabilmesi ve dengesiz panel veri setlerinde de etkin sonuçlar ortaya koyabilmesidir.

Dumitrescu ve Hurlin testinin bir başka niteliği, gerek eş-bütünleşik ilişkinin varlığında gerekse söz konusu ilişki bulunmadığında analiz edilebilmesidir. Testin H_0 hipotezi bütün yatay kesitlerde “ X 'ten Y 'ye nedensellik ilişkisi yoktur.” biçimindedir (Alper & Oransay, 2015, s. 80). Durağan Y ve X değerleri tanımlanmış olan nedensellik testi modeli aşağıda gösterilmektedir (Çelik & Ünsür, 2020, s. 205; Dumitrescu & Hurlin, 2012, s. 1457):

$$Y_{i,t} = a_i + \sum_{k=1}^k \beta_i(k) Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i(k) X_{i,t-k} + e_{i,t} \quad (2)$$

Denklem, X değişkeninin Y değişkeninin nedeni olup olmadığının kontrolünde kullanılmakta ve bu nedensellik ilişkisi bir F testi temelinde H_0 hipotezi ile kolaylıkla sınanmaktadır. Ayrıca H_0 hipotezinin reddedildiği durumda, değişkenlerin yer değiştirilmesiyle nedenselliğin de yönü değişmekte ve bu şekilde de çift yönlü nedensellik ilişkisi görülebilmektedir (Çelik & Ünsür, 2020, s. 205).

$$H_0 = \beta_i = 0 \forall i = 1, \dots, N \quad H_1 = \beta_i \neq 0 \forall i = 1, \dots, N, \quad 0 \leq N_1/N < 1, \quad \beta_i \neq 0 \forall i = N_1+1, \dots, N \quad (3)$$

H_0 birimlerin tümü için Y 'den, X 'e doğru nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. H_1 ise bazı birimler için Y 'den, X 'e doğru nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir (Çelik & Ünsür, 2020, s. 205).

Tablo 10'da Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir: Tablo 10'daki sonuçlara göre, MIST ve BRICS ülkeleri için politik istikrar endeksi, ticari açıklık oranı, istihdam oranı ile kişi başına GSYH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Politik istikrar endeksi ile kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki, Yalçinkaya ve Kaya (2017) tarafından elde edilen bulgular ile desteklenmektedir. Ticari açıklık ile kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki, Eren ve Ünal (2019) tarafından ortaya koyulan tespitler ile desteklenmektedir. İstihdam oranı ve kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki (kısa dönem için) ise Çondur vd. (2022) tarafından elde edilen bulgular ile desteklenmektedir. Bunun yanı sıra politik istikrar ile istihdam oranı arasında da bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca ticari açıklık ve istihdam oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu kanıtlanmıştır. Son olarak da politik istikrar ve ticari açıklık arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

3.SONUÇ

Politik ekonomi; ulusal gelir ve servet dağılımı, üretim, ticaret ile devlet, gelenek ve hukuk arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Bu bakımdan politik ekonomi; politik kurumlar, politik ortam ve ekonomik sistemin (kapitalist, sosyalist, komünist ya da karma) etkileşimini açıklarken ekonomi, politika ve sosyoloji biliminden yararlanmaktadır. Politika-ekonomi etkileşimi bağlamında da bir ülkede politik istikrarın sağlanmasının ekonomik istikrarı beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim yapılan teorik ve ekonometrik çalışmalar sonucunda birçok iktisatçı tarafından politik istikrarın (istikrarsızlığın) ülke ekonomisini önemli ölçüde etkilediği belirtilmiştir. İktisat literatürü politik istikrarsızlıkların beşeri sermaye, doğal kaynaklar, finansal piyasalar, sermaye, para ve maliye politikaları, yatırım ve benzeri faktörler aracılığıyla ekonomik büyümeyi etkilediğine ilişkin sonuçlar ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, MIST ve BRICS ülkeleri için politik istikrar endeksi, ticari açıklık ve istihdam değişkenleri ile kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi 2002-2021 dönemi için yıllık veriler bazında incelemektir. Çalışmada uygulanan panel nedensellik testi sonucunda MIST ve BRICS ülkeleri için kişi başına GSYH ile politik istikrar endeksi, ticari açıklık oranı ve istihdam oranı arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Politik istikrar endeksi ile kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki Yalçinkaya ve Kaya (2017) tarafından elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Ticari açıklık ile kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki, Eren ve Ünal (2019) tarafından yapılan tespitler ile desteklenmektedir. İstihdam oranı ve kişi başına GSYH arasındaki çift yönlü ilişki (kısa dönem için) ise Çondur vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgular ile desteklenmektedir. Ayrıca politik istikrar ile istihdam oranı arasında da bir ilişki saptanmıştır. Son olarak da hem politik istikrar ve ticari açıklık hem de ticari açıklık ve istihdam oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu kanıtlanmıştır.

Sonuç olarak politik istikrar bir ülkede öngörülebilirlik ortamı yaratmakta, yerli ve yabancı yatırımları arttırmakta, daha uzun, verimli projelerin hayata geçirilmesini sağlamakta, beşeri sermaye kaybını azaltmasını, kamu kaynaklarının arttırmakta, bu şekilde de ekonomik büyümeyi doğrudan ve pozitif yönde etkilemektedir. Nitekim çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda verilebilecek politika önerileri aşağıda belirtilmiştir.

Türkiye ekonomisi özelinde bakıldığında, cari açığa sebep olan ithalatın ikame edilememesi (ithal girdi bağımlılığı), yabancı finansal sermaye akımları, finansal yatırımlara dayalı büyüme, tasarruf düşüklüğü ve benzeri açılardan yapısal sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar Türkiye'yi, özellikle de dış kaynaklı ekonomik ve politik istikrarsızlık ortamına daha açık ve kırılgan bir ülkeye dönüştürmektedir. MIST ve BRICS ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkeler genelinde bakıldığında ise politik istikrarın sağlandığı zamanlarda bile küresel şoklara bağlı olarak ekonomik istikrarsızlık meydana gelebileceğini söylemek mümkündür.

Politik istikrar ile kişi başına GSYH arasında ilişki bulgusuna yönelik politika önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Politik istikrar ülkeler için iktisadi büyümeyi artırarak istihdam yaratıcı yabancı yatırımları çekme olasılığını yükseltmektedir. Ayrıca politik istikrar; altyapı, eğitim, sağlık hizmetlerine yatırım ve benzeri ekonomik aktiviteler için daha elverişli bir ortam sunmaktadır. Politik istikrarsızlık hali ise bir ülkede ekonomik istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Bunun nedeni yatırımcıların politik istikrar açısından belirsiz bir ülkeye yatırım yapmaktan kaçınmasıdır. Bu durum yabancı yatırımlarda azalışa ve ekonomik büyümede azalmaya yol açmaktadır. Ayrıca politik istikrarsızlık yolsuzluğu artırarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Politik istikrar ile istihdam oranı arasındaki ilişki bulgusuna yönelik politik önerileri ise şu şekilde ele almak mümkündür: Eğer bir ülkede politik istikrar söz konusu ise işletmelerin gerek yatırım yapma gerekse işgücünü genişletme olasılığı yükselmektedir. Böylece istihdam olanakları artarken, işsizlik oranı düşebilmektedir. Ayrıca politik istikrar, eğitim programları, vergi teşvikleri, işçi haklarını koruyucu iş kanunları ve benzeri istihdam yaratımını destekleyici politikaların geliştirilmesini olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla ülke ekonomileri için büyüme ve gelişme sürecinde özellikle teknolojik yeniliklere ilişkin yatırımlar, üretimler, harcamalar artırılmalı ve bu şekilde de dışa bağımlılık azaltılmalıdır. Ayrıca iktisadi büyüme, iktidar tarafından uygulanan politikalar ile toplumun bütün kesimlerinde refah düzeyini arttırıcı bir etki yaratmalıdır. Bununla birlikte içinde bulunulan dijital çağ için donanımlı, nitelikli işgücü yetiştirilmesi amacıyla eğitim politikaları geliştirilmelidir. Nitekim bir ülkede, fiziki yatırımların ve hatta beşeri sermayenin yurt dışına kaçışının (beyin göçünün) önlenebilmesi için de politik istikrarın ve dolayısıyla ekonomik istikrarın sağlanması son derece önemlidir.

Politik istikrar ile ticari açıklık arasındaki ilişki bulgusuna bakımından politik önerileri şu şekilde detaylandırmak mümkündür: Politik istikrarın olduğu bir ülkede ticareti kolaylaştırıcı güçlü bir yasal çerçeve ve kurumlar oluşturulabilmektedir. Politik istikrarsızlık ise işletmelerde belirsizlik ortamı yaratabilmekte ve bu işletmelerin ticaret yapmalarını zorlaştırabilmektedir. Dolayısıyla politik açıdan istikrarsızlık bir ülkenin ticarete daha az açık olmasına neden olabilmektedir. Nitekim politik istikrar ortamı ve ticari açıklık birbirini güçlendirerek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Bu noktada politik istikrarın olduğu bir ülkede; verimli ulaşım sistemleri, güvenilir elektrik ve gelişmiş telekomünikasyon ağları ve benzeri iyi bir altyapının oluşturulması ticaretin teşviki açısından son derece için elzemdir. Bu durumda hükümetler, ticaret maliyetlerini azaltarak ticareti kolaylaştırmak adına altyapıya yatırım yapmalıdır.

Ticari açıklık ile kişi başına gelir arasındaki ilişki kapsamında politik öneriler şu şekilde açıklamak mümkündür; bir ülkede artan ticari açıklık ile söz konusu ülke ekonomisinin büyüme potansiyeli de artabilecektir. Daha fazla dış ticaret ile iş fırsatları oluşturulabilir ve böylece iktisadi büyüme teşvik edilebilir. Bu noktada, ticaretin genişletilmesi ve teşviki, eğitim ve beceri geliştirilmesi (beşeri sermaye yatırımları artırımı), Ar-Ge yatırımlarının teşviki, sosyal güvenlik ve refah programlarının düzenlenmesi, sürdürülebilirlik ve çevresel duyarlılık temini gibi politika önerileri uygun olacaktır. Ticari açıklık istihdam ilişkisine yönelik ise ihracatın artırılarak yerel üretim ve istihdamın sağlanmasına dikkat çekilebilir. Bu bağlamda işgücünün eğitim ve beceri düzeyi artırılarak olası iş kaybına karşı iyi bir koruma sağlanmalıdır. Ayrıca gelecekteki iş fırsatlarına odaklanan stratejiler benimsenmeli, yenilikçilik ve teknolojik ilerleme ile yeni iş fırsatları yaratılmalıdır. Bu nedenle Ar-Ge teşvikleri ve inovasyon politikaları desteklenmelidir. Son olarak da istihdam oranı ile kişi başına gelir arasındaki ilişkiye yönelik politik önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür; eğitim ve mesleki eğitim programları geliştirilerek işgücünün beceri düzeyi artırılmalıdır. Teknoloji ve inovasyona yatırım yapılmalıdır. Kamu alımları ve altyapı yatırımları ile istihdam desteklenmeli ve böylece iktisadi büyüme teşvik edilmelidir.

Tüm bu politik öneriler uygulamaya geçirildiğinde, gelişmekte olan bir ülke için sürdürülebilir ekonomik büyüme ve karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu politik istikrar ortamı sağlanabilecektir. Bu şekilde gelişmekte olan bu ülkeler, ekonomik ve politik bakımdan güçlenerek ülke içerisinde ortalama refah seviyesi daha yüksek, uluslararası alanda ise lider bir ülke konumuna gelebilecektir. Aksi takdirde, iktisadi büyümenin belirli bir kesimin lehine gerçekleştiği halde ise yoksulluk kemikleşmeye başlamakta, hak ve özgürlüklerde sürekli bir geriye gidüş yaşanmakta ve iktisadi büyümede başarı sağlanamamaktadır. Bu durum politik istikrarsızlıkların meydana gelmesine, karışıklık ortamının yaşanmasına, suçların artmasına ve ülkenin dış ülkelere gelebilecek tehditlere karşı savunmasız hale gelmesine yol açabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adika, G. (2020). Economic growth dynamics between resource-rich and resource-poor countries in Sub-Saharan Africa: The role of politics and institutions. *African Development Review*, 32(3), 303-315. <https://doi.org/10.1111/1467-8268.12440>
- Aisen, A., & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth? *European Journal of Political Economy*, 29, 151-167. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.11.001>
- Alesina, A., Özler, Ş., Roubini, N., & Swagel, P. (1996). Political stability and economic growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211. <https://doi.org/10.1007/BF00138862>
- Alesina, A., & Perotti, R. (1993). *Income distribution, political instability, and investment*. NBER. Cambridge.
- Alper, A. & Oransay, G. (2015). Cari açık ve finansal gelişmişlik ilişkisinin panel nedensellik analizi ekseninde değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(2), 73-85. <https://doi.org/10.20979/ueyd.182896>
- Alper, A. E. (2018). BRICS-T ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik performans ilişkisi üzerine bir analiz. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 49-56. <https://doi.org/10.20409/berj.2017.88>
- Arslan, Ü. (2011). Siyasi istikrarsızlık ve ekonomik performans: Türkiye örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(1), 1361-1368. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/558597>
- Asteriou, D., & Price, S. (2003). Political instability and economic growth: UK Time Series Evidence. *Scottish Journal of Political Economy*, 48(4), 383-399. <https://doi.org/10.1111/1467-9485.00205>
- Ateş, D., & Gökmen, G. S. (2013). Bir akademik disiplin olarak uluslararası politik ekonominin sınırları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, XV(1), 45-71. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>
- Aydınbaş, G. (2018). *Uluslararası siyasi krizler ve ekonomik etkileri: Türkiye-Rusya uçak krizi örneği* [Yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi – Rize].
- Azam, M. (2021). Governance and economic growth: Evidence from 14 Latin America and Caribbean countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-26. <https://doi.org/10.1007/s13132-021-00781-2>
- Balan, F. (2016). Politik istikrar ve devlet harcamaları ilişkisi: 1986-2013 VAR analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 519-537. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/660515>
- Bişen, Ö. F. (2020). Politik istikrar ekonomik büyümeyi sağlamada yeterli bir faktör müdür? BRICST ülkeleri üzerine bir inceleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 119-139. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.687382>
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *Review of Economic Studies*, 47, 239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Cangir, N. (2012). *Politik istikrarsızlık ve makroekonomik performans ilişkisi: Türkiye örneği* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi- Ankara].
- Corovei, E. A., & Socol, A. (2019). The impact of political stability on economic growth in European Union. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 19(1), 8-14. <https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2019/08/2.pdf>
- Çelik, M. Y., & Ünsür, Z. (2020). Küreselleşme ve Büyüme İlişkisinin Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi ile Belirlenmesi. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 201-210. <https://doi.org/10.24988/ije.202035115>
- Çondur, F., Erol, H., & Göçekli, S. (2016). Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(5), 1065 - 1079.
- Demirgil, H. (2011). Politik istikrarsızlık, belirsizlik ve makroekonomi: Türkiye örneği (1970-2006). *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXXI(II), 123-144. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3848>
- Diken, A., Parlakkaya, R., Kara, E., & Kodalak, O. (2018). The relation between political stability and economic growth: The Turkish case. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 176-185. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/2994/The%20Relation%20Between%20Political%20Stability%20and%20Economic%20Growth%20TheTurkish%20Case.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for granger noncausality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.02.014>
- Durmuş, E. (2017). Karşılıklı bağımlılığın siyaseti: Türkiye’nin İsrail ve İran ilişkilerinde ekonominin etkisizliği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 523-542. <https://jurix.com.tr/article/30520>
- Eğilmez, M. (2014). *Siyasal, sosyal ve ekonomik istikrar*. <https://www.mahfiegilmez.com/2014/03/siyasal-sosyal-ve-ekonomik-istikrar.html?showComment=1588256961705>
- Eren, E. (2022). Politik iktisat-ekonomi politik: Tarihsel ve kavramsal gelişim. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 140, 7-16. <https://iktisatvetoplum.com/itd-140-sayi-yeniden-politik-iktisat/>
- Eren M., & Ergin Ünal, A. (2019). Ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi: Türkiye örneği. *Sosyoekonomi*, 27(39), 81-93. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2019.01.05>
- Erdoğan, S., & Akalın, G. (2022). Türkiye’de politik istikrar ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (61), 1-15. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.951219>

- Flynn, J. J. (1967). *Çağdaş iktisatçılar* (Çev. Ergün Tuncalı). Milliyet Yayınları.
- Fielding, D. (2003). Modelling political instability and economic performance: Israeli investment during the intifada. *Economica*, 70(277), 159-186. <https://doi.org/10.1111/1468-0335.t01-2-00276>
- Fosu, A. K. (2001). Political instability and economic growth in developing economies: Some specification empirics. *Economics Letters*, 70(2), 289-294. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(00\)00357-8](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(00)00357-8)
- Gür, T., & Akbulut, H. (2012). Gelişmekte olan ülkelerde politik istikrarın ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Sosyoekonomi*, 17(17). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197728>
- Gyimah-Brempong, K., & Traynor, T. L. (1999). Political instability, investment and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of African Economies*, 8(1), 52-86. <https://doi.org/10.1093/jae/8.1.52>
- Jong-A-Pin, R. (2006). On the measurement of political instability and its impact on economic growth. *European Journal of Political Economy*, 25(1), 15-29. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2008.09.010>
- Kalay, M., & Çetin, D. (2016). Afrika ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik büyüme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2277-2290. <https://doi.org/10.15869/itobiad.260265>
- Karahan, H., & Karagöl, E. T. (2014). *Ekonomik performansın temel taşı: Siyasi istikrar*. Seta Perspektif 41, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140325190707_ekonomik-performansin-temel-tasi-siyasi-istikrar-pdf.pdf
- Kaya, M. (2003). *Beyin göçü/erozyonu, üniversite ve toplum*. <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=145>
- Khan, M. M., & Akbar, M. I. (2013). The impact of political risk on foreign direct investment. *International Journal of Economics and Finance*, 5(8), 147-156. <https://doi.org/10.5539/ijef.v5n8p147>
- Kılıç, C., Bayar, Y., & Özekicioğlu, H. (2015). Araştırma geliştirme harcamalarının yüksek teknoloji ürün ihracatı üzerindeki etkisi: G-8 ülkeleri için bir panel veri analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0(44), 115-130. <https://doi.org/10.18070/euiibfd.62317>
- Kuşat, N., & Dolmacı, N. (2011). Kamu tercihi teorisi çerçevesinde seçim ekonomisi kavramının değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 129-146.
- Lensink, R., Hermes, N., & Murinde, V. (2000). Capital flight and political risk. *Journal of International Money and Finance*, 19, 73-92. [https://doi.org/10.1016/S0261-5606\(99\)00034-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5606(99)00034-0)
- Özek, Y. (2019). Politik istikrar ve ekonomik belirleyiciler arasındaki nedensellik ilişkisi: Avrupa Birliği üyesi merkezi ve Doğu Avrupa geçiş ekonomileri. *Turkish Studies Economics, Finance, Politics*, 14(2), 465-481. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22891>
- Parasız, İ. (2000). *İktisadın abc'si* (4. Basım). Ezgi Kitabevi.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74, 967-1012. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0262.2006.00692.x>
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Ramadhan, A. A., Jian, Z. H., Henry, K. K., & Pacific, Y. K. T. (2016). Does political stability accelerate economic growth in Tanzania? A time series analysis. *Global Business Review*, 17(5), 1026-1036. <https://doi.org/10.1177/0972150916656652>
- Ren, C. C., Zulkefly A.K., & Mohd Azlan S. Z. (2012). Institutions and foreign direct investment (FDI) in MENA countries: A panel ARDL study. *Prosiding Perkem VII, JILID 2(2012)*, 1349-1355.
- Steuart S. J. (1967). *An inquiry into the principles of political economy*. Arkose Press.
- Şanlısoy, S. (2020). Türkiye’de politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme ilişkisi: Bir nedensellik analizi. *Bilgi-Journal of Social Sciences of the Turkish World*, 92, 85-114. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/954685>
- Şanlısoy, S. (2010). Politik istikrarsızlık-ekonomik süreç politikaları etkileşimi. *Sosyoekonomi*, 13(13), 192-214. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197685>
- Şimşek, T. (2015). *Modern politik konjonktür teorileri çerçevesinde ekonomik dalgalanmalar: Politik istikrarın etkileri üzerine panel veri analizi* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi- Ankara].
- Tang, C. F., & Abosedra, S. (2014). The impacts of tourism, energy consumption and political instability on economic growth in MENA countries. *Energy Policy*, 68, 458-464. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.01.004>
- The Global Economy (2021). *Political stability- Country rankings*. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/
- Tosun, G. E., & Tosun, T. (1999). *Türkiye'nin siyasi istikrar arayışı başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri*. Alfa Yayınları.
- Tosun, M. U., Gran, M. C., & Ulucan, A. (2008). The political instability, investment profile and the macroeconomic performance of the Middle East and North Africa (MENA) region. *Problems and Perspectives In Management*, 6(2), 31-38. https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/2165/PPM_EN_2008_02_Tosun.pdf

- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69, 709-748. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.2007.00477.x>
- Yalçınkaya, Ö., & Kaya, V. (2017). Politik istikrarın/istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Dünyanın en büyük ilk yirmi ekonomisi üzerinde bir uygulama (1996-2015). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 277-298. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.01.004>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarın araştırmaya katkı oranı % 100

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.